

Соціально-економічні важелі забезпечення конкурентоспроможності суб’єктів господарювання в умовах становлення інноваційної парадигми розвитку

Каленюк І.С.
д.е.н., професор,
директор НДІ економічного розвитку
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ФОРМИ ТА СУЧАСНІ ТРЕНДИ

Формування глобального ринку вищої освіти супроводжується загостренням конкуренції між країнами та університетами, зміною позиції між основними регіонами-конкурентами. ХХІ століття принесло нові хвилі та процеси розвитку вищої освіти та глобального ринку освітніх послуг. Це - стрімкі процеси та беззаперечні тенденції глобалізації, інтернаціоналізації вищої освіти, поширення її масового характеру та загострення конкуренції на всіх рівнях тощо. Ці тенденції були настільки чіткими, що їх визначили як динамічні вектори розвитку вищої освіти.

Першим підтвердженням цього стало стрімке зростання чисельності іноземних студентів у світі, причому темпами вищими, ніж зростала загальна чисельність студентів. Чисельність іноземних студентів повільно зростала з 0,8 млн. осіб у 1975 році до 1,7 млн. у 1995 р. З початку ХХІ століття вона набуває стрімкої динаміки: 2005 р. – 3,0 млн., 2010 р. – 4,2 млн., 2011 р. – 4,4 млн., 2014 р. – 4,6 млн. осіб. В табл. 1 представлені дані щодо загальної та регіональної динаміки чисельності іноземних студентів у світі:

Таблиця 1

Динаміка чисельності іноземних студентів у регіонах світу [1]

Регіони	2000	2010	2012	%
Африка	100 031	178 716	196 568	197
Азія	334 562	726 054	806 281	241
Європа	935 879	1 984 442	2 160 874	231
Північна Америка	569 640	880 427	961 967	169
Латинська Америка і Кариби	28 945	76 041	71 468	247
Океанія	118 646	350 165	330 886	279
Весь світ	2 087 702	4 195 845	4 528 044	217
ОЕСР	1 604 601	3 181 939	3 415 975	213
ЄС	822 025	1 686 734	1 822 330	222
G20	1 730 913	3 432 928	3 712 641	214

Останніми роками у глобальному освітньому середовищі відбуваються бурхливі турбуленції, які стрімко змінюють співвідношення сил та викликають появу нових процесів та явищ. Це проявляється, перш за все, в скороченні частки ринку країн ОЕСР. В цілому частка країн ОЕСР скоротилася з 76,4% до 71,9% протягом 2007-2014 років. Позиції багатьох активних діячів (Австралії, Австрії, Німеччини, Франції,

Великобританії та інших) зменшилися або залишилися на тому ж рівні, хоча в цілому кількість іноземних студентів збільшилася.

Основним суб'єктом залучення іноземних студентів залишаються США, поки що вдається зберегти свої лідерські позиції завдяки дуже активним діям по залученню іноземної молоді. Водночас, політика президента Трампа внесла свої корективи і за останній рік Сполучені Штати зазнали різкого скорочення притоку іноземної молоді.

На цьому фоні поліпшують свої позиції Канада та європейські країни. З'являються нові активні актори в 2007-2014 рр: Китай (збільшив свою частку з 1.4 до 2.5%, а загальна кількість іноземних студентів в 2,5 рази - з 42,1 тис. До 108,2 тис.), Саудівська Аравія (з 0.6% до 1.7%, кількість студентів зросла більш ніж в 4 рази - з 17,7 тис. до 71,8 тис.), РФ (з 2% до 5%, кількість студентів в 3.5 рази - з 60,3 тис. до 213,4 тис.) та інші. Загалом серед країн – лідерів світового ринку освітніх послуг знаходяться: США, Велика Британія, Австралія, Німеччина та ін. (таблиця 2).

Таблиця 2

Чисельність іноземних студентів в деяких країнах світу та частка світового ринку (%), 2000 - 2011 [2]

Країна	Чисельність іноземних студентів, 2011	Частка світового ринку			
		2000	2005	2010	2011
1	2	3	4	5	6
Австралія	262 597	5,6	6,5	6,6	6,1
Австрія	70 558	1,6	1,3	1,7	1,6
Бельгія	51 572	2,1	1,7	1,3	1,2
Канада	203 823	6,1	2,8	4,7	4,7
Франція	268 212	7,3	8,7	6,3	6,2
Німеччина	272 696	10,0	9,5	6,4	6,3
Італія	73 461	1,3	1,6	1,7	1,7
Японія	151 461	3,6	4,6	3,4	3,5
Нова Зеландія	72 796	0,4	2,5	1,7	1,7
Швеція	50 078	1,4	1,4	1,1	1,2
Швейцарія	58 943	1,4	1,4	1,3	1,4
Велика Британія	559 948	11,9	11,7	13,0	13,0
США	709 565	25,3	21,6	16,6	16,5
Всього в країнах ОЕСР	3 316 209	85,5	84,2	77,3	77,1
Країни — не члени ОЕСР	982 199	14,5	15,8	22,7	22,9
Росія	171 499	2,2	2,9	3,9	4,0
Південна Африка	82 553	0,8	1,9	1,5	1,9
Україна	42980	1,0	1,0	0,9	1,0

Інтернаціоналізація освіти знаходить прояв не тільки у зростанні чисельності іноземних студентів. Академічна мобільність як прояв інтернаціоналізації вищої освіти сама по собі надзвичайно різноманітна і має такі форми: виїзд науковців за кордон на роботу, стажування, викладання (на короткий термін), для участі в конференціях; спільна наукова робота (написання статей, монографій, виконання дослідницьких

грантів); участь студентів, аспірантів і викладачів у різноманітних короткострокових навчальних програмах (курси, сертифікатні програми, літні школи тощо).

Важливим показником експортної орієнтованості економіки виступає співвідношення іноземних студентів і загальної чисельності студентів в своїй країні. Серед країн ОЕСР кількість іноземних студентів щодо загальної чисельності студентів в країні - є найбільшою (44%) в Люксембурзі. Цей показник становить 19% в Новій Зеландії, 18% - в Австралії і Великобританії, 17% - Швейцарії, 15% - Австрії. В середньому в країнах ОЕСР 6% іноземних студентів, в ЄС22 - 8%. [1]

Важливою особливістю світового ринку освіти виступає те, що відсоток іноземних студентів, як правило, у всіх країнах підвищується разом з рівнем освіти. Найменшим він є для короткострокових і бакалаврських програм вищої освіти, тоді як істотно вище - для магістерських та докторських програм, що наочно видно за даними таблиці 3:

Таблиця 3

Міжнародна мобільність студентів в країнах ОЕСР, % [1]

країна	Частка іноземних студентів на різних рівнях вищої освіти					% росту, 2014/2013
	Вся вища освіта	Короткострокові програми	Бакалаврські програми	Магістерські програми	Докторські програми	
Австралія	18	13.3	13.1	40	34	6
Австрія	15	1.0	18.6	18	25	8
Бельгія	11	4.9	8.2	20	37	24
Канада	10	9.0	8.1	14	27	12
Данія	10	13.1	5.5	17	30	2
Фінляндія	7	-	5.2	12	19	4
Франція	10	4,4	7,3	13	40	3
Німеччина	7	0	4,4	12	7	7
Ірландія	7	1,1	5,8	14	23	11
Японія	3	3,4	2,5	8	19	2
Люксембург	44	11,3	25,3	68	85	3
Нова Зеландія	19	27,4	14,3	23	45	18
Швеція	6	0,2	2,4	9	33	0
Швейцарія	17	0	9,9	28	53	5
Великобританія	18	5,5	13,7	37	42	3
США	4	2,0	3,5	9	35	7
ОЕСР	6	3,0	4,9	12	27	5
ЄС22	8	4,5	6,1	13	22	4

Примітка: * - дані недоступні

Дані наступної таблиці 4 демонструють тенденції розвитку інших форм академічної мобільності: загалом скорочується чисельність науковців, які виїжджають за кордон працювати та водночас зростає внутрішня активність: протягом 2000-2015 років в 2,5 рази збільшилась кількість міжнародних конференцій в Україні, на 63% зросла кількість міжнародних грантів, позитивною є динаміка виїздів науковців на стажування. Ці дані засвідчують, що у нашої країни є великий потенціал для подальшого розгортання міжнародної діяльності та більш ефективної інтеграції до світової освітньої спільноти.

Таблиця 4

Міжнародне співробітництво освітніх і наукових організацій України, 2000 – 2015 рр.[3]

	2000	2005	2010	2011	2015
Кількість проведених міжнародних конференцій, одиниць	1 031	1768	2201	2516	2321
Кількість грантів, отриманих від міжнародних фондів, одиниць	1 138	1464	1723	1727	1882
Кількість наукових працівників, які виїжджали за кордон, всього		9 922*	9 898	10 264	10 453
У тому числі з метою:		2 793*	3 933	3 787	3 399
- Стажування		419*	574	489	343
- Викладацької роботи		5 710*	5 391	5 988	3 335
- Проведення досліджень					
Кількість виїздів науковців на міжнародні конференції за кордон		10 943*	9 737	11 369	7 573

*- 2006 р.

Безумовно, для кожної країни є важливим питання не тільки залучення іноземних студентів в свою національну систему освіти, а й динаміка виїзду своєї молоді на навчання за кордон. Слід зазначити, що цей показник знаходиться під впливом безлічі факторів. Збільшення потоку виїжджають за кордон на навчання далеко не завжди пов'язане з неблагополучною ситуацією в країні. Вплив глобалізації проявляється в тому, молодь все більш активна в пошуку. В результаті, в лідерах країн-імпортерів ми можемо побачити як країни, що розвиваються, так і розвинені країни. У таблиці 5 представлені дані щодо чисельності іноземних студентів за країною походження. Серед основних лідерів країн-імпортерів ми бачимо досить різні країни: Китай, США, Саудівська Аравія, Туреччина, Японія, В'єтнам, РФ і т.д. Характерно, що динаміка виїзду молоді за кордон з метою освіти також дуже різна в різних країнах. У таких країнах як Греція, Туреччина, Японія, Великобританія чисельність виїжджають студентів має тенденцію до зменшення. Тоді як, такі країни, як Саудівська Аравія, В'єтнам, Бразилія, РФ, Мексика, Україна, США, Грузія, Таджикистан і інші, демонструють явну тенденцію зростання.

Таблиця 5

Чисельність студентів, що навчаються за кордоном, - вихідців з країни походження [4]

	1998	2000	2005	2010	2015	2017	%, 2017/ 1998
Китай	151 055	165 348	407 520	570 449	818 803	847 259	561
США	38 208	43 482	52 699	57 506	67 356	68 580	180
Саудівська Аравія	9 941	10 626	12 398	42 651	86 223	85 277	858
В'єтнам	7 858	9 148	20 801	47 268	68 038	70 328	895
РФ	26 096	28 634	39 508	50 403	57 332	56 915	218
Туреччина	51 067	51 604	55 408	51 885	45 921	45 331	89

Україна	13 064	20 891	26 698	36 203	68 279	76 181	583
Греція	62 059	63 676	41 687	29 226	37 092	37 484	60
Латвія	2 875	3 005	3 486	5 064	5 804	5 737	200
Японія	57 088	59 302	69 273	40 330	30 491	30 850	54
Бразилія	15 596	17 274	19 424	27 753	42 645	43 438	279
Великобританія	28 142	22 328	23 053	24 600	31 433	33 109	118
Мексика	13 149	14 230	23 048	26 072	30 194	30 646	233
Таїланд	21 553	21 007	25 618	28 304	28 672	29 768	138
Швеція	12 819	12 601	13 350	15 540	17 378	17 567	137
Азербайджан	4 882	4 862	4 125	14 302	39 970	41 762	855
Грузія	3 857	4 367	7 374	8 736	8 888	9 084	236
Таджикистан	1 292	1 396	3 022	8 342	15 677	20 623	1596

В Україні чисельність іноземних студентів демонструє високу, але не стійку динаміку (табл. 5), оскільки з 2000 по 2014 рік вона зросла більш ніж у три рази – до 60 тисяч чоловік. Але з 2014 року, з настанням драматичних подій на півдні та сході країни, число іноземних студентів постійно зменшується. Серед іноземних студентів – 1,3 тис. з Китаю, 3,7 тис. – з Туркменістану, 7,7 тис. – з Індії, 6,7 тис. – з Азербайджану. Поряд з цим, спостерігається інша тривожна тенденція – різке збільшення відтоку української молоді до навчання за кордоном. Якщо раніше їхня кількість була на рівні чисельності іноземних студентів в країні або навіть менше, то на початку 2017/18 навчального року вже 76 181 українців (більш ніж у 1,5 рази більше за чисельність іноземних студентів в Україні) вже навчалися за кордоном.

Таблиця 5

Чисельність іноземних студентів в Україні, 2000 – 2017 [3, 4]

	2000	2005	2010	2012	2013	2015	2016	2017
Чисельність іноземних студентів в країні, всього	17 210	29 614	38 166	49 044	59 391	53 493	52 147	48 991
у % до загальної чисельності студентів в країні	0,8	1,0	1,3	2,3	2,9	3,33	3,3	3,2
Чисельність українських студентів, що навчаються за кордоном, всього	20 891	26 698	36 203	37 425	42 441	68 279	76 185	76 181
у % до загальної чисельності студентів в країні	1.0	0.9	1.2	1.8	2.1	4.3	4.8	5.0

Таким чином, розвиток сучасного ринку освіти на глобальному рівні характеризується активною динамікою і складними структурними процесами, пов'язаними із загостренням конкуренції між країнами. Сформувалися основні центри і, відповідно, країни-лідери з експорту освітніх послуг. Жорстка конкуренція постійно змінює позиції, проте, безумовними лідерами залишаються: США, Великобританія, Австралія, Франція, Німеччина, РФ, Японія, Канада. Стрімко увірвалися і поступово витісняють лідерів нові актори: Китай, Туреччина, Саудівська Аравія, Корея, Південна Африка та ін. Найбільш привабливими для іноземних студентів є навчальні програми магістерського і докторського рівнів. Змінюється також і ландшафт імпорту освітніх послуг. Найактивнішими донорами іноземних студентів виступають дуже різні країни: сильні країни (США, Великобританія, Японія), успішні країни, що розвиваються

(Туреччина, Бразилія, Мексика) і також країни, які мають певні проблеми в розвитку (Україна, В'єтнам, Грузія і т.д.)

Сфера вищої освіти зазнає кардинальних трансформацій в сучасному глобальному середовищі, що знаходять прояв в зростанні її масштабів, формуванні світового ринку освітніх послуг, загостренні конкуренції. Ці процеси потребують дослідження не тільки з метою наукового аналізу сучасних тенденцій, а й з точки зору вироблення державної стратегії розвитку вищої освіти в складному глобальному середовищі. Реалізація мети ефективного включення у світове співтовариство можлива тільки на основі встановлення чітких конкретних цілей щодо інтернаціоналізації: стратегії щодо розвитку експорту – імпорту послуг вищої освіти, державної підтримки академічної мобільності.

Література:

1. Education at a Glance 2016: OECD Indicators, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.187/eag-2016-en> Education at glance 2016. OECD indicators. Режим доступу: www.oecd.org/publishing/corrigenda/.
2. Education statistic. – Electronic resource. [Available mode]: <https://knoema.com/WBEDS2017/world-bank-education-statistics?region=1002250&indicator=1036270>
3. Education statistic. – Electronic resource. [Available mode]: http://data.uis.unesco.org/Index.aspx?DataSetCode=EDULIT_DS&popupcustomise=true&lang=en#
4. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2013/2014 навчального року // режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Michal Šoltés
doc. Ing, PhD.

*Faculty of Economics, Technical University of Košice
Košice, Slovak Republic*

THE ECONOMIC ASPECTS OF SOCIAL SERVICES DEVELOPMENT IN SLOVAK REPUBLIC IN THE CONTEXT OF DEMOGRAPHIC CHANGES

The development of social services in Slovak Republic follows to the National Priorities of Social Services Development for 2015 – 2020 (hereinafter the National Priorities) that also represents a tool of state policy for provisioning the social services system in the country.

The National Priorities are drawn up in accordance with an activity of the Ministry of Labour, Social Affairs and Family of the Slovak Republic as well as the Strategy for Deinstitutionalization of Social Services System and Foster Care in the Slovak Republic [5]. They are based on the identified needs in the national and European context with an emphasis on availability and accessibility of social services and their long-term financial sustainability and efficiency (National Priorities). Similarly, the social services represent a significant part of primary aims of the Europe 2020 strategy.

The main mission of the social services in Slovakia is a support of integrating people into society, social cohesion, routing to the services that are provided on the community level and developing of their potential in the field of employment and employability. The dependence of people on public and especially social services is created as a result of their unfavorable social situation. The citizens have their right to live free and independent life with a support of society on the basis of non-discriminatory principle. Many international